

۲۰- نامه مهندس بازرگان به آیت‌الله خمینی

این نامه در اوایل شهریور ۱۳۵۷، تقریباً چند روز بعد از روی کار آمدن شریف‌امامی، نوشته شده است. که مصادف بود با زمانی که من عازم نجف برای دیدار آقای خمینی بودم. وقتی خبر ارسال آن را به من دادند درخواست کردم که یک کپی برای ما بفرستند یا متن آن را به ما خبر بدهند تا هم از نظرات دوستان داخل ایران مطلع شوم و هم در دیدار با آقای خمینی، اگر مقتضی بود مورد بحث و بررسی قرار گیرد. کشتار ۱۷ شهریور و حوادث بعد از آن، باعث شد که نامه به دست ما نرسد. اما بالاخره بعد از تماس‌ها متن نامه خوانده و روی نوار ضبط شد و سپس از روی نوار پیاده و تنظیم گردید. در سفر به عراق در مهرماه ۱۳۵۷ حوادثی پیش آمد که منجر به هجرت آقای خمینی به پاریس شد و فرصتی برای طرح موضوع این نامه پیش نیامد. بعد از انقلاب در آذر ۱۳۶۰ این نامه را به آقای مهندس بازرگان ارائه دادم و از ایشان خواستم اگر توضیحاتی لازم می‌دانند، بدهند. ایشان توضیحاتی به شرح زیر در حاشیه نامه نوشتند:

«این یادداشت را به شخص مورد اعتمادی از تجار بازار، که به زیارت عتبات می‌رفته و قصد ملاقات آقای خمینی را داشته است داده بودم که بخواند و مطالب آن را به آقا بگوید. قبلاً نامه را با بعضی از دوستان در میان گذارده بودم و مفاد آن، ماحصل بحث‌ها و مشورت‌هایی است که در تهران داشتیم (آذر ۱۳۶۰).

آنچه را که شادروان مهندس بازرگان در این نامه مورد بحث قرار داده است در واقع می‌توان آن را خط کلی برنامه‌ی سیاسی در آن مقطع زمانی از دیدگاه‌های ایشان و دوستان محسوب کرد. متن این نامه به شرح زیر است:

«با عرض معذرت از جسارت و تصدیع من باب وظیفه الهی وجدانی اشاره به آن‌ها می‌کنم. توجه و تصمیم بسته به نظر آن حضرت است.

۱- قانون اساسی ایران به صورت اصلی و متمم آن، بدون اضافات بعدی سند زنده و قابل دفاع در محافل بین‌المللی و محاکم داخلی است و فعلاً یگانه ضامن اجرای اصول و احکام اسلامی می‌باشد. اگر آن را نفی کنیم منطقی و قانوناً هر گونه مدرک محکومیت رژیم شاه را از دست می‌-

دهیم. به معنای ضامن سلطنت شاه نیز نیست، چون سراسر به خلاف آن عمل کرده است و خود را معزول ساخته است.

۲- لبه تیز حمله بهتر است به استبداد باشد نه استعمار. جنگ کردن در دو جبهه مانع پیروزی است و مصلحت در برانگیختن سیاست آمریکا و اروپا که علیه خودمان و بسود و حمایت شاه است، نخواهد بود.

۳- کلیه جنبش‌های ملی و مذهبی اخیر که در زمان خود ما به موفقیت‌های عمده رسیده سطح بیداری و تحرک مردم را بالا برده است، با اعلام انتخابات آزاد از طرف دولت و استقبال رهبران شروع شده است. با وارد شدن در فعالیت‌های انتخاباتی بهتر توانسته‌اند حرف خود را بزنند و مردم را متوجه و متمرکز سازند.

۴- از هر گامی که دولت علیرغم خود و برای ریا فریب در جهت خواسته‌های ملت بردارد باید استفاده کرد. افرادی را که از صف دولت خارج می‌شوند، و لو صد در صد خالصانه نباشد، جا دارد تشویق شوند تا بیشتر در این جهت جلو بیایند و به سایرین هم ملحق شوند.

۵- هدف نهایی البته سرنگونی رژیم است. اما در مرحله اول رفتن شاه در مرحله دوم نظارت و محدودیت جانشینان او، در چهارچوب قوانین موجود و آزادی‌ها، سوم کار کردن روی افکار و افراد و تشکل و تربیت و تجهیزات و بالاخره در مرحله چهارم تبدیل به جمهوری اسلامی.

۶- مشورت با روحانیت

ایران که صمیمانه و عاقلانه وارد مبارزه شده‌اند، که گفته‌اند و امرهم شوری بینهم، که نیز دستور واصل قرآنی است. اطلاعات، ارتباطات منظم و مطمئن و سریع از داخله و خارجه برای رهبری آگاه و ارزیابی و تنظیم حرکت‌ها ضروری است و ایجاب می‌نماید که هیأت سه نفری یا چهار نفری مورد اعتمادی در تهران به تشخیص خودشان انتخاب و به محرم‌ها معرفی نمایند. همچنین برای دریافت دستورهای آقا و مشورت و نظردهی گروه‌ها به آن‌ها استفاده شود.

۷-

حکومت اسلامی

یگانه هدف و منظور نهایی هر مسلمان باید باشد. عنوان کردن آن در جواب سؤال خبرنگار لوموند کاملاً به جا بوده است، اما هنوز مشخص و شناخته نشده و تعریف واحدی پیدا نکرده، روی کیفیت حکومت اسلامی از جهات عدیده ایدئولوژیک، اقتصادی - سیاسی، اداری و غیره به قدر کافی و مقبول کار نشده لذا نمی‌تواند در حال حاضر به عنوان جانشین قانون اساسی و مشروطیت عرضه شود. در افکار روشنفکران، حتی متدینین مبارز با سابقه و در محافل بین‌المللی عکس‌العمل مطلوب ندارد. همچنین رهبری اعضای روحانیت، که امتحان خوبی در گذشته نداده سابقه و تجربه و صلاحیت فنی لازم را ندارد، کنار زدن و خارج از حق و وظیفه کردن گروه‌های ملی غیرمذهبی با حسن نیت و با صلاحیت به خلاف مصلحت است.

۸-

تغییر اخیر دولت و

در باغ سبزی که نشان داده است ضمن آنکه پیروزی ملت است مایه شکر و خوشحالی است. البته کافی و خواسته نهایی نبوده، هر قدر در این جهت سوق داده شود به سود ماست. در برابر آن نه اتخاذ قیافه خصمانه و طرد و نفی قاطعانه صحیح است و نه رضا و رکود نشان دادن و همکاری کردن - بگذاریم احزاب و گروه‌های میانه و معتدل و لو غیر اصیل آزادی-ها و مواضع را بخواهند و ملت استفاده برده رساتر و بلندتر حرف‌هایش را بزند و خواسته‌هایش را بگوید.

۹-

اصلاح قانون اساسی

و تبدیل آن به نظام و اصول بهتر تدریجی با متانت و استحکام صورت بگیرد بهتر است. شتاب زدگی و آشوبگری به نتایج درستی نمی‌رسد. و چه بسا حریف و یا کمونیست‌ها از آب گل آلود ماهی می‌گیرند.

۱۰- مبارزه نمی‌تواند متکی و منحصر به تحریک احساسات و تهیج

مردم و خالی از برنامه‌های حساب شده مثبت و پیشرفت‌های محکم و محسوس باشد. درگیری خصمانه و روبرو شدن مسلحانه که البته

اجتناب‌ناپذیر و حربه قاطع نهایی است، وقتی می‌تواند موفقیت‌آمیز و قابل قبول باشد که یک تناسب و تعادل معقول ما بین سلاح‌ها و امکانات طرفین ولو به نسبت یک برده وجود داشته باشد. تا قبل از رسیدن به مرحله جنگ‌های میدانی وسایل عدیده‌ای، رخنه در نیروها، سست کردن مواضع حریف، مساعد و همدم ساختن کارمندان، و از این قبیل خوب است که به آن‌ها متوسل شد. باید به عملیات و برنامه‌هایی در نظر داشت که بدون تدبیر و تشکل و تربیت میسر نیست. خراب‌کاری و آتش‌سوزی و غارت اصولاً در مبارزاتی که در داخل کشور و خانه ملت صورت گیرد اصولاً به نفع دولت تمام می‌شود.»

۲۱- متن سخنان آیت‌الله طالقانی در جمع نمایندگان احزاب و گروه‌های سیاسی - ۳۰ آذر ۱۳۵۷

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله على السراء و الضراء و الابتلاء - و الصلوات و السلام على محمد البشير و النذير الصادع بالامر و على ائمة الطاهرين.

آقایان محترم - برادران عزیزم - با احساس مسؤولیت سنگین شرعی و انسانی نسبت به سرنوشت انقلاب اسلامی ملت شجاع و شرافتمند ایران به رهبری قاطع و تسلیم‌ناپذیر امام خمینی، از شما آقایان جمع حاضر دعوت کرده‌ام تا مطالب زیر را به اطلاع برسانم.

۱. عظمت انقلاب را به وضوح در عکس‌العمل دشمنان آن می‌توان دید امپریالیزم جهانی، صیهونیزم بین‌المللی - ارتجاع داخلی و منطقه همه از این انقلاب به وحشت افتاده و تمام نیروی شیطانی - خود را برای مقابله با آن بسیج کرده‌اند و شب و روز به طرح و تنظیم و اجرای توطئه‌های گوناگون، می‌پردازند.

۲. هم اکنون نه تنها سرنوشت انقلاب و ملت مطرح است، بلکه سرنوشت آینده ششصد میلیون مسلمان و کشورهای جهان سوم در آسیا و آفریقا نیز بستگی به آن پیدا کرده است.